

Őseink öltözéke

Írta : Képiró Gábor, Dátum : 12-01-2008 15:03

Kedvencekhez : Nincs

Őseink öltözéke

forrás: <http://istvandr.kiszely.hu>

Őseink ruházatukban az ázsiai ruhadarabokat hordták és azokat fejlesztették tovább, így Európában egyedülálló viselettel jelentek meg. Ruhadarabjaink ősi formában Magyarországon megérték a márt. **A művelt Európa -, majd a többi földrészek - nem a rómaiak és a bizánciak tógáit vagy a germánok szőr- és állatbőr öltözékét, hanem a magyarok viseletét vették át. A kazakból lett az "zakó", a kazakból és a nadrágból lett az "öltöny", a háromnegyedes cipőinkből lett a "mokaszin", a kaftánból lett a "kabát", a kepenegből lett a "télikabát" és a kalpagból alakult ki a "kalap". Erről - mint sok minden másról - a világ megfélemedezett.**

A magyarok jólöltözöttsége messze földön híres volt. *Gardézi* írta 920 táján, hogy "a magyarok ruhája brokát, fegyvereik ezüsttel vannak kiverve és gyöngyökkel berakottak". A jólöltözöttség őseinknél annál is inkább volt feltűnő, mert a jólöltözöttség nemcsak az előkelőkre, hanem a szabad harcosokra és a köznépre is érvényes volt. Nem véletlen, hogy a "*Dzsajháni-hagyomány*" több szövege írja, hogy "a magyarok nagyon gazdag emberek", illetve "vagyonosak és szembetűnően gazdagok". *Bölcs Leó* császár kiemeli, hogy a magyarok a "perzsa-arab divatot utánozzák"; ezt erősíti meg *Ibn Ruszta*, aki szerint a "türkök" ruházata hasonló a mohamedán ruházathoz". *II. Szilveszter pápa* (+1003) jegyezte meg, hogy "**egy nép van Európában, amely nem európai: a magyar**". Az ősmagyarok viseletére jellemző volt, hogy a férfi- és a női viselet között alig volt különbség; legfeljebb a nők ruhái finomabb anyagból készültek.

A ruhaanyagok egy része arab-perzsa és bizánci kézen jutott el a magyarokhoz, a "brokát" elnevezés a perzsáktól került a törökökhöz, így hozzánk is. Török eredetű szó a *bársony* is; ruhaanyagként való használata őseinknél általános volt. *Ibn Ruszta* leírja, hogy "a magyarok selyembrokátot, szőtteket és más bizánci iparcikkeket vásárolnak a bizánciaktól". *Gardézi* a köznép "kendervászonból, lenvászonból, bőrből, préméből és nemezből" készült ruháit említi meg. A "vászon" szó perzsa eredetű; példázza a lovas népek szerepét a ruházatok kialakulásánál. "Kender" szavunk egyaránt jelentett kendert és lent, az arab "katan" szó viszont lent, lenvásznat jelent; nyelvészeink szerint lehetséges, hogy "kötény" szavunk innen származik. Nem említették az auktorok a természetes gyapjából készült ruhaanyagokat, hiszen ez Európában ismert volt. Őseink a szláv eredetű "ruha" szó helyett régebben "öltő" és "gúnya" néven nevezték viseletüket. Az említett anyagokon kívül természetesen hidegben állati bőroket is hordtak. Őseink hétköznapi viseletükhöz a vászon, a bőr, a nemez stb. ruhaanyagokat és a ruhákat maguk állították elő.

A férfi-viselet

- A férfiak (és nők) felsőtestét felálló nyakú rövid finom kender- vagy lenvászonból készült dísztelen *ing* fedte, melynek fodrozódó ujját csuklójuknál, amint a nadrágot a bokánál leszorították. Ilyen leszorító ezüstpántok a zempléni sírból is kerültek elő. Az ing nyaka mereven felállt, akárcsak a mai "orosz" ingeké, de volt olyan honfoglalás kori ing is, amely közepén gombolódott. Voltak változatok, ahol az ing szinte a térdig ért és amelyet derékon széles bőrovvval szorítottak le. Ezen bevarrott ujjú ing mellett gyakori volt a mellévarrott szabású ing, amelynek ujjait közvetlenül a nyak mellé varrták és korcban futó madzaggal húzták össze és a könnyebb felhúzás céljából kis négyszögletes hónalfolttal, ún. pálhával láttak el. A ruhák összekötésére gombokat, ptykéket, szalagot és kötőt használtak. Az egyszerű varrásból alakult ki az inghímzés divatja. A férfiak és a nők - mint minden belső-ázsiai lovas nép - altestükön is hordtak hosszú alsóruhát, amely szintén lenből vagy kenderből készült. Hideg idő esetén több alsóruhát is magukra öltöttek. A felsőruha alatt **teljes alsóruházatot is viseltek; és az alsóruha viseletének divatját a magyarok hozták be a "kultúrát" Európába.** Ezt az alsóneműt a "szkíta kabáttal" együtt a bizánci források is megemlítik. A férfiak szűk alsónadrágját korcban fűzött zsineggel húzták össze és kötötték meg derékon. A férfiak mokaszinba vagy csizmába befogott bő *nadrágot* viseltek, amilyent a hunok kecskebőrből készítették. (Itt meg kell jegyezni, hogy a vászonból készült bő "*gatya*" a szlávok alsóruhának hordott ruhadarabja volt, amely a XIX. században "bővült" és rojtosodott meg fitogtatva a paraszti gazdagságot; semmi köze őseink viseletéhez). A "*székely-harisnyához*" hasonló szűk posztónadrág sem volt őseink viselete, az csak a XII. században idegen hatásra jött divatba.

- A *férfiak felsőruhája* ujjas, derékban övvel átkötött, textilből vagy bőryanagból készült derékon alul - combközépig - és "háromnegyedes" nemesfém veretekkel vagy felvarrott érmekkel ékesített ujjas kabát, a *kaftán* volt. E kabát vagy gombra nyílt, vagy a két szárnyat övvel szorították a testhez. E kaftán jobbkezeseknél balról jobbra nyílt, hogy a nyilazásnál ne legyen akadály. A lovaglás miatt a kaftán nemcsak hátul, de kétoldalt is fel volt vágva. Ezt a kabátot a bizánci történetírók "szkíta kabátnak" nevezték. A *dolmány* csak a török időkben került hazánkba, a *zeka* vagy *kankó* is kései származék. A nemezből készült *kepeneg* (köpönyeg) neve ötörök eredetű és ősi belső-ázsiai viselet. Ez eredetileg nemeztakaró lehetett, melyet rossz időjárásakor vettek fel. A szőrös bőrből készült *ködmörnek*, mint ujjas szőrmeviseletnek van rövid és hosszabb változata; ősi eurázsiai türk viselet. Régebben *bekecsnek*, *kozsoknak*, *dakunak* és *kuzsnak* is nevezték. A régebbi fajták egyenes szabásúak voltak, az újabbak derékban toldottak.

A *szokmány* szó vastag, általában durva gyapjából készült hosszú, bő felöltőt jelent. A *kisbunda* subához hasonló lepcszerű, ujjatlan felsőruha. Őseink igen kedves felsőruhája a panyókára vetett *szűr* volt; neve nemcsak a ruhadarabot, hanem az anyagot is jelentette. Pásztorok díszesen hímzett darabjait a legutóbbi ideig viselték. Az ősi *subát* (gubát) -, amely galléros, csuklyás viselet - téglalap alakú darabokból szabták. A subát többnyire a pásztorok maguk készítették; mintegy 10-12 juh bőréből készült, díszesebb darabjai népviseletünk legszebb alkotásai közé tartoznak. A "suba" szó, amint a viselet is arab eredetű, de a török népek igen rég átvették. A *hátbőr* szabás-varrás nélkül "készült"; e szó nem jelentett mást, mint lenyúzott prémes bőrt, amelyet nyakukba vetve viseltek. Őseink *kacagánya* is afféle hátbőr lehetett, bár - az újabb kutatások szerint - a kacagány mai formájának semmi köze sincs honfoglaló

őseinkhez; ez a ruhadarab német közvetítéssel a XVII. században került hozzánk. A hátibőr "ellentéte" az *előbőr*, amelyet a mellre kötöttek. Az elől gombolódó *lajbi* ősiségét nem tudjuk igazolni.

- A *kucsma* hegyes bőr- vagy nemezsüveg, amelynek csúcsát szépen díszített fémből készített előkúppal látták el. Őseink fejükre kerek vászonsapkát, télen karimátlan báránybőr süveget vagy prémszegélyű kalapot húztak. Belső-ázsiai analógiák alapján feltételezhető, hogy a honfoglalók sapkájának a füle lehajtható volt. A karimás, középen gúla-alakú fejfedő süvegszerű felsőrésze csapattestenként más és más színű volt; így csatában - akárcsak a belső-ázsiai hunoknál - a mozgásukat jól meg lehetett figyelni. A magyarok kucsujára utaló adat a X. századból származik, amikor is "a belga püspökök magyar kucsuját viseltek". Sisakot őseink csak ritka esetben hordtak; Beregszászból származik egy sisak-lelet.

- Őseink rövid szárú, puha talpú és puha anyagú mokaszin-szerű *csizmát* hordtak. E fölött a nadrág alsó végét összekötötték. A földműveléssel foglalkozók a puha csizmát munkájuk igénye miatt kemény csizmákkal váltották fel. *Bod Péter* (1712-1769) írja, hogy "a tszima a töröktől jött a magyarok közé. Kezdetben a hadakozók, lóháton járók viselték". Később az úri csizmát - mivel az sokba került - csak ünnepnapokon viselték, hétköznapokra viseltesebbeket hordtak. A legrégebb magyar csizma a "fordított csizma", ahol a kifordított teljes szárúhoz a sarokrész kihagyásával szurkos fonállal a sarkát összevarrták, ezután vízben áztatták, amikor aztán megpuhult, visszafordították. A sarkánál cserecszernye- vagy fűzfaháncs kéreggel látták el és itt hozzávarrták, majd vízben áztatták, majd vízben áztatták, ahol a formának megfelelően kiszáradt. Semmi adatunk nincs arra, hogy őseink valaha is *bocskorban* vagy *sarúban* jártak volna, bár ez a mongóliai és a szkíta sírokban előfordul.

- A *ruha-kiegészítők*. A magyarok nemzetségeinek vezető családjai és katonai kíséretük előkelői hatalmukkal, származásukkal, de egész megjelenésükkel igyekeztek méltóságukat kihangsúlyozni. E rangos réteg igényei sajátos művészetet hívtak életre. A ránk maradt emlékek legnagyobb része a viselet tartozéka; ékszerek, a ruházat ékítményei, felszerelési tárgyak és fegyverek. A pompa legnagyobb része - a ruha - ma már nem áll rendelkezésünkre, csak a fémből készült "tartozékokkal" gazdálkodhatunk.

A *veretes öv* a szabad ember jelképéül szolgált; a társadalomban elfoglalt helyét határozta meg, bár a "rangjelzés" őseinknél - a láthatóság miatt - a lószerszámon volt. A török nyelvben az öv, "kur" szó a rangot, a társadalmi helyet fejezte ki. Az 1069-ben írt ötörök Ktagdu biligben olvassuk: "a kis övűeket a nagyokkal ne engedted keveredni". Az ötörök nyelvben a "kudas" szó "övtársat", azaz azonos társadalmi réteghez tartozót jelentett. Ahogyan az Öszövényi Szentírásban a férfiakat és a nőket egymástól "falavizelőknél" és "földvizelőknél" különböztetik meg, úgy a belső-ázsiai török népek a férfiakat a nőktől "öveseknek" és "öv nélkülieknek" nevezték. Honfoglalóink általában dúsan kivert arany, aranyozott, ezüst vagy ezüst díszekkel kivert ékes öveket hordtak. A közrendűeknél ez dísztelen, vascsattal összefogott volt. Az övről páratlan számú szíjon - néha egészen térdig - veretes "szíjvég" lógott le. A felnőtt sorba kerülő ifjakat szertartás közepette "felövezéssel" avatták férfivé, erről már *Kashgári* is tudósít 1074-ben.

Az övről csüngött le a *szablya*, a *tegez*, az *íj*, a *tarsoly* és a *kés*. Ennek indoka az volt, hogy a lovas népeknél a törzs fölötti résznek szabadon kellett mozognia, hogy a harcos íját mindig szabadon tudja használni. A tarsoly a szíjon csüngött le, szíját is és fedelét is nemes veretekkel díszítették. A tarsolyban kovát, taplót és csiholóacélt tartottak. A tarsolyok fedőlapját rátéttel, bőrzéssel, intarziával vagy poncolt fémlemezekkel díszítették. Díszítésüket általában növényi motívumok, végtelen hálóból szőtt palmetták, életfa-ábrázolások, néha ősi mitológiánkhoz tartozó állatalakok alkották. A tűzszerszámok a tűzgyújtás szerszámjainak emlékét őrzik. Honfoglalóink kései mereven ízesültek nyelvükbe. A kések egyélűek voltak, evésnél a húsok feldarabolásánál használták. A gazdagabb férfisírokban gyakran találtak *ivócsészét* (ivópoharat), amely szintén az övről függött le. Az *ivókürt* fejedelmi jelvény volt. Őseink a X. században az ezüstpénzeket nem a kereskedelemben használták, hanem azokat - akár 30-40 darabot is - ruháikra, lószerszámaikra vagy csizmáikra díszként varrták fel. Az előkelő férfiak ruháikat igen díszes veretekkel díszítették, amelyekben megtaláljuk a palmetta-mintákat és az életfa motívumkincset.

- A *hajviselet*. Az ázsiai török népeknél a hajnak a homlokánál való levágása volt a divat, hátul a vállig érő hajukat a férfiak üstökbe, tincsekbe fogták és azt karikákkal rögzítették. A farkocsba font haját arany-, ezüst- vagy bronzkarikákkal fűzték össze. A hajviseletnek őseinknél rangjelző szerepe is volt; az előkelők ritkábban nyírták hajukat és azt gyöngyökkel ékesítve hordták. Amíg őseink hajukat elől nyírták, addig a keresztény Európa már hosszú haját viselt. E kettősség az európaiak nemtetszését váltotta ki. Amikor 1279-ben a kunok megkeresztelkedtek, ezt csak úgy vállalták, ha hajuk megnyírását tovább is engedélyezték.

Őseink női viselete

A belső-ázsiai népekre jellemző, hogy a nők férfiak módjára ruházkodtak; ez az európaiak szemében visszatartónak tűnt.

- A női *felső-viselet* középen gombolódó és kétoldalt valamint hátul derékig kivágott ujjaskabát, az un. *kazak* volt, ami fölé *kaftánszerű* köpönyeg került. A női kazak háromnegyedes hosszúságú volt, amelyet, hogy a lóra fel lehessen szállni nemcsak hátul, hanem kétoldalt is felvágtak. A megmaradt veretek alapján tudjuk, hogy ezek a kazakok derékban "svájfoltak" voltak, széleit prémekekkel vagy fémveretekkel díszítették. A női kaftán vagy elől nyitott volt és gombsor tartotta össze, vagy szárnyát két oldalra csapták. Ez a felsőruha a térdet is takarta; szegélyét gyöngy- és fémdíszekkel ékesítették. A derékon pártaövvel csatolták össze. A felsőtestet borító ruhák ujjai mind derékból szabottak voltak. A kazakot bő és csizmába szorított *nadrág* fölött viselték. A női felsőruha egyforma volt akár egy fejedelmesszóny, akár egy szegényebb népréteghez tartozó viselte. A különbség mindössze a díszítményben mutatkozott. A szegényebbeknél nem találkoztunk fényűző anyagokkal; ók házilag készült vastagabb vászonnál, gyapjúból vagy posztóból készült ruhákat hordtak.

A női ruhák fontos alsóruha-darabja a *pendely*, olyan vászonlepel volt, amelyet oldalt összevarrtak és a derékon megkötöttek. Valószínűleg akkor vált önálló ruhadarabbá, amikor a hosszú-ing megrövidült. Az idők folyamán - a *XIII. században* - az ősi pendely alsószoknyává alakult és szoknyát, majd kötényt kötöttek föléje. A közbülső szakaszt a csángók félig kötény, félig lepel szoknyája, a "katrinca" vagy a kalotaszegi nők elől nyitott, feltűrt "muszuj"-szoknyája képviselte. A nők viselete többretegű volt; az ingre több rétegben borult a felsőruházat (kazak vagy kaftán). A finom lenvászonból- vagy kendervászonból készült bal vállon egy gombbal kapcsolódó *ing*

nyaka merev, álló nyak volt, fémveretekkel. Az ing magas nyakát gyakran csüngők vagy gyöngyök díszítették.

A honfoglalás kori sírokban csüngős és korongos *párta*-maradványokat találtak. A párta nem egyszer mezőkre tagolt széles pántokból állt, amelyről csüngősor függött a homlokra. A lányok párta jellegű fejdíszének teteje nyitott lehetett, ahogyan erre "hajadon" szavunkból és különböző népi szólásokból ("bekötik a fejét") következtethetünk. Hajfonataikba a nők gyöngyöket, fémkarikákat, kagylókorongokat és átfűrt pénzeket fűztek; igen szépek a páros korongos varkocsdíszek, amelyeket többnyire aranylemezekből készítettek és növényi motívumok mellett különféle csodás állatok is díszítettek. A női sírokban talált leletek alapján tudjuk hogy a nők is övvel rögzítették felsőruhájukat. Őseink viseletét legtovább a torockóiak és a kalotaszegiek őrizték meg.

A honfoglalás kori nők éppoly alacsony szárú veretes *csizmákat* hordtak, mint a férfiak; alatta vastag harisnyát viseltek. Honfoglaló asszonyaink csizmája oldalt varrottak és puha talpúak voltak, orruk felfelé hajlott. Lehetséges, hogy már a honfoglalás korában ismerték a sarkos csizmát; a sarok a kengyel hátracsúszását akadályozta meg. A csizmák általában bőrből készültek, de hordtak nemezcizmát is. A női csizmánál a színnek is jelentőséget tulajdonítottak; ezt népi szólásaink is őrzik: "Piros csizma táncba való, sárga csizma sárba való".

- A *női ruha kiegészítői*. A honfoglaló magyar nők viselete a férfiakénál is pompásabb volt. Gyöngyvarrottas vagy pitykével díszített ingjük fölött négyzetes veretekkel vagy préselt rozettákkal szegélyezett kaftánt viseltek, amelyet a derekukon ugyancsak fémdíszes, olykor csüngős veretekkel kivert öv fogott össze. Brokátból, selyemből készült köntösük fémdíszeihez hasonló ékítmények szegélyezték a leányok pártáját és az asszonyok süvegét. Díszes fejű szögecskékkel volt kiverve csizmájuk is. Ékszereik is gazdagabbak a férfiakénál, bár a magyar nők nem hordtak túl sok ékszert; ennek szerepét őseinknél a ruházat vette át. Kialakultak a ruhaékszerek, amelyek saját funkcióikon túl a ruházatot is segítették abban, hogy a gyakorlati igényeken túl ékesítő, jelölő vagy hiedelem eredetű célokat is szolgáljon. Az ékszerek ősi funkciója a népi rétegeknél maradt meg csont, szárú és lószőr formában. Viseltek fülbevalókat, karpereceket és gyűrűket. Az asszonyok lovának szerszámjai is ékesebbek. A nők számára készültek az ezüstlemezekből kivert vagy csontfaragásos berakással díszített kápájú nyerges is. Sokfelől ismert a ma is élő keleti - főleg belső-ázsiai - szokás, hogy a nők hajfonatukba különböző ékességeket, gyöngyöket, átfűrt pénzeket fűznek. Hasonló díszeket találunk a honfoglaláskori női sírokban is. Varkocsukba egyszerű fémkarikákat fűztek, csiszolt kagylókorongokat függesztettek. A nők legfeltűnőbb ékességei a nagy változatosságban készített páros korongos varkocsdíszek voltak. Ruháikon a gombok általában veretesek voltak.

Bár a nők ékszereit ugyanazok az ötvösök készítették, mint a férfiakét, mégis nagy a különbség köztük; a nagyszentmiklósi férfi aranykészlet meglepően egyszerű, míg a női készleten pompás állatok nyüzsgőnek természetelvé és mitologikus elemekkel keverten. Az állatbrázolások főleg női holmikon jelennek meg. Érdekes megfigyelés, hogy őseink útjaik, majd a "kalandozások" során megszerzett ékszereket sohasem használták, hanem azok beolvastva alapanyagul szolgáltak. Idegen ékszerek magyar sírokból nem kerültek elő. **Honfoglaló magyarjaink csak saját ötvöseik által készített, saját jelképrendszerükkel díszített tárgyakat viseltek.**

-A női ékszerek közül a legjelentősebbek a párosan előforduló hajfonatdíszek, amelyeket a sírban talált helyzetük miatt "*mellkorongoknak*" neveznek. Ezek művészi kivitelük miatt párhuzamba állíthatók a férfiak tarsolylemezeivel. A mellkorongok varkocsba fűzve vagy szíjon csüngtek le és a mellét takarták. Néha gyöngysor is függött rajtuk. E korongokon többnyire az életfa-palmetta fája magaslik, de sas-, turul-ábrázolást is ismerünk. A függesztett, aranyozott háterű csüngős korongok járás közben átvették a mozgás ritmusát és menet közben csilingelő hangot adtak. A korongok vagy öntéssel vagy vékony ezüstlemez kidolgozásával készültek.

- A bogycsörös *fülbevaló* keleti örökségünk, viszont a granulált darabok már európai készítésűeknek tűnnek. Árpád magyarjainak ötvöse a domborításnak - a poncolásnak - kitűnő mesterei voltak. A X. század közepe után megjelennek a nemcsak a magyarokra, hanem más lovas népekre is jellemző S-végű karikák, amelyeket a hajfonatba, kendőre vagy szíjra fűzve hordtak. Belső-ázsiai szokás, hogy a nők hajfonatukba különböző ékességeket, gyöngyöket és átfűrt pénzeket tesznek.

- A *nyakperek* sodrott huzalokból készültek és végeiken összekapcsolásukra hurok és akasztó szolgált. A nyakperekkel egyidőben terjedtek el a félholdas csüngők.

- A honfoglaló magyar nők sírjaiból *gyöngyök* is kerültek elő. Őseink ezt nem gyöngysorban hordták, hanem egyenként varrták fel ruháikra, fejüket takaró kendőikre vagy pártáikra.

- A *karperek* ugyanúgy csavart eljárással készültek, mint a nyakperek; van köztük vastag aranszalákból sodrottak, amelyeknek a végére tátott száju szörnyek fejét húzták rá; ezeket nevezik "kígyófejes" karpereknek. Némelyik karperecbe igazi drágakő is van és találunk köztük olyanokat, amelyek ősi hitvilágunk jelképeit ábrázolják.

- Őseink *gyűrűi* egyszerűek voltak. Bennük elhelyezett kövek színe és fajtája védett a rontás ellen. III. Béla és Kálmán királyunk feliratos gránátköves gyűrűi a kőszévtől óvtak.

- Sírokból gyakran kerültek elő ing- és nadrág szarait összefogó *kar- és láb fémszalagok*.